ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

OAV VA OMMAVIY CHIQISHLARDA TIL ME'YORLARIGA RIOYA ETISH

O'ktamjonova Zaynabxon Umarbek qizi
Andijon davlat chet tillari institute
Xorijiy til va adabiyot yo'nalishi
107-guruh, XTA
https://doi.org/10.5281/zenodo.23912144

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalari va ommaviy chiqishlarda adabiy til me'yorlariga rioya etish masalasi yoritilgan. Bugungi axborot makonida jurnalistlar, teleboshlovchilar, blogerlar hamda turli tadbirlarda so'zga chiquvchi shaxslarning nutqi jamiyat til madaniyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqolada talaffuz, so'z tanlash, grammatik va uslubiy me'yorlarning ahamiyati, shuningdek, nutqda uchraydigan ayrim kamchiliklar tahlil qilingan. Til me'yorlariga amal qilishning savodxonlik va milliy til nufuzini saqlashdagi o'rni ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ommaviy axborot vositalari, til me'yorlari, adabiy til, nutq madaniyati, ommaviy chiqish, talaffuz, savodxonlik, jurnalistika.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается соблюдение норм литературного языка в средствах массовой информации и публичных выступлениях. В современном информационном пространстве речь журналистов, телеведущих, блогеров и участников различных мероприятий оказывает значительное влияние на языковую культуру общества. В статье анализируются нормы произношения, правильного употребления слов, грамматики и стиля, а также распространённые речевые ошибки. Особое внимание уделяется роли соблюдения языковых норм в повышении грамотности и сохранении престижа национального языка.

Ключевые слова: средства массовой информации, языковые нормы, литературный язык, культура речи, публичное выступление, произношение, грамотность, журналистика.

ABSTRACT

This article examines the importance of observing literary language standards in mass media and public speaking. In today's information environment, the speech of journalists, television presenters, bloggers and public speakers has a considerable influence on society's language culture. The article discusses pronunciation, vocabulary selection, grammatical and stylistic standards, as well as common speech errors. It also highlights the role of language standards in improving literacy and preserving the prestige of the national language.

Keywords: mass media, language standards, literary language, speech culture, public speaking, pronunciation, literacy, journalism.

INTRODUCTION (KIRISH)

Til insonlar o‘rtasidagi asosiy aloqa vositasi bo‘lish bilan birga, xalqning tarixi, madaniyati va ma’naviy dunyosini ham aks ettiradi. Har bir millatning o‘z tiliga bo‘lgan munosabati uning madaniy saviyasi bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli tildan to‘g‘ri va o‘rinli foydalanish har bir inson uchun muhim hisoblanadi.

Ayniqsa, ommaviy axborot vositalari va ommaviy chiqishlarda til me’yorlariga rioya qilish alohida ahamiyatga ega. Chunki televideniye, radio, internet nashrlari va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalgan nutqni minglab, hatto millionlab insonlar tinglaydi yoki o‘qiydi. Biror jurnalist yoki boshlovchining noto‘g‘ri talaffuzi, noo‘rin so‘z ishlatishi ayrim tinglovchilar tomonidan odatiy hol sifatida qabul qilinishi mumkin.

Bugungi kunda axborot almashinuvi tezlashgani sababli nutq madaniyatiga e’tibor yanada kuchaymoqda. Ayrim ko‘rsatuvlar, internet materiallari va ommaviy chiqishlarda shevaga xos so‘zlar, ortiqcha chet so‘zlar, grammatik xatolar hamda noo‘rin iboralarni uchratish mumkin. Bu holatlar adabiy til me’yorlariga bo‘lgan talabni yanada oshiradi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi OAV va ommaviy chiqishlarda til me’yorlariga rioya etishning ahamiyatini ochib berish, uchraydigan nutqiy kamchiliklarni tahlil qilish hamda nutq madaniyatini yaxshilashga xizmat qiladigan tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

METHODS (METODLAR)

Maqolani tayyorlash jarayonida tavsifiy, tahliliy, qiyosiy va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Dastlab adabiy til me’yorlari, nutq madaniyati va ommaviy kommunikatsiyaga oid ilmiy qarashlar o‘rganildi. Shuningdek, ommaviy axborot vositalarida va ommaviy chiqishlarda uchraydigan nutqiy holatlar til me’yorlari nuqtayi nazaridan tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida til me’yorlari bir necha yo‘nalish bo‘yicha ko‘rib chiqildi:

1. Orfoepik me’yorlar – so‘zlarni adabiy talaffuz qoidalariga muvofiq aytish.
2. Leksik me’yorlar – so‘zlardan ularning ma’nosiga mos ravishda foydalanish.
3. Grammatik me’yorlar – so‘z birikmalari va gaplarni grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzish.
4. Uslubiy me’yorlar – nutq vaziyatiga mos so‘z va ifodalarni tanlash.
5. Imlo me’yorlari – yozma axborotlarda so‘zlarni to‘g‘ri yozish va tinish belgilaridan o‘rinli foydalanish.

Bundan tashqari, rasmiy chiqishlar, teleko‘rsatuvlar, yangiliklar va internet nashrlaridagi til qo‘llanishining o‘ziga xos jihatlari umumlashtirildi. Ushbu yondashuv mavzuni nazariy va amaliy tomondan yoritish imkonini berdi.

RESULTS (NATIJALAR)

O‘rganish va tahlil qilish natijasida OAV hamda ommaviy chiqishlarda til me’yorlariga rioya etish bir nechta muhim jihatlar bilan bog‘liqligi aniqlandi.

Birinchidan, ommaviy axborot vositalarida talaffuz madaniyati katta ahamiyatga ega. Masalan, teleboshlovchi yangiliklarni taqdim etayotganda so‘zlarni aniq talaffuz qilishi, gaplarni shoshilmasdan

va tushunarli tarzda bayon etishi kerak. Chunki noto‘g‘ri talaffuz axborot mazmunining tinglovchiga yetib borishiga xalaqit berishi mumkin.

Ikkinchidan, so‘z tanlash masalasi ham muhim hisoblanadi. Ayrim hollarda nutqda chet tillardan o‘zlashgan so‘zlar zarur bo‘lmagan vaziyatlarda ham ishlatiladi. Vaholanki, ularning o‘zbek tilidagi tushunarli muqobili mavjud bo‘lsa, aynan shu so‘zdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan, «prezentatsiya» so‘zi o‘rnida vaziyatga qarab «taqdimot» so‘zini ishlatish mumkin.

Uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlardagi yozma nutq madaniyatiga ham e’tibor qaratish zarur. Hozirda ko‘plab insonlar yangiliklarni internet orqali kuzatadi. Ayrim sahifalarda imlo xatolari, qisqartirilgan so‘zlar va tinish belgilariga e’tiborsizlik kuzatiladi. Bunday holatlar yozma savodxonlikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

To‘rtinchidan, ommaviy chiqishlarda nutqning mantiqiy izchilligi muhim o‘rin tutadi. Notiq o‘z fikrini tinglovchilarga aniq yetkazishi, mavzudan chetga chiqmasligi va ortiqcha takrorlardan qochishi lozim. Masalan, talaba ilmiy anjumanda ma’ruza qilayotganda murakkab fikrlarni ham sodda, tushunarli va adabiy til me’yorlariga mos tarzda ifodalashi kerak.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, til me’yorlariga rioya qilish faqat grammatik xatolardan qochish bilan cheklanmaydi. Bunda nutqning mazmuni, ifoda usuli, talaffuzi va tinglovchiga ta’siri ham hisobga olinishi kerak.

DISCUSSION (MUHOKAMA)

OAV va ommaviy chiqishlarda til me’yorlariga rioya etish masalasi bugungi kunda dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Chunki ommaviy axborot vositalari nafaqat ma’lumot tarqatadi, balki jamiyatda tilga bo‘lgan munosabat va nutq odatlarining shakllanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi.

Ayniqsa, yoshlar ko‘p vaqtini internet va ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazayotgan bir davrda ommaviy axborot vositalarining mas’uliyati yanada ortadi. Agar ommaviy chiqishlarda noto‘g‘ri talaffuz, grammatik xatolar yoki noo‘rin so‘zlardan foydalanish odatiy holga aylansa, bu holat kundalik muloqotga ham ko‘chishi mumkin.

Shu sababli jurnalistlar, boshlovchilar, blogerlar va notiqlar o‘z nutqiga mas’uliyat bilan yondashishlari zarur. Buning uchun muntazam kitob o‘qish, lug‘atlardan foydalanish, adabiy til qoidalarini takrorlash va tayyorlangan nutqni oldindan tekshirish foydali hisoblanadi.

Ommaviy chiqishlarda quyidagi jihatlarga alohida e’tibor berish maqsadga muvofiq:

- So‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilish va ovoz ohangini me’yorida saqlash.
- Har bir so‘zni uning mazmuniga mos ravishda ishlatish.
- Shevaga xos birliklardan rasmiy va ilmiy nutqda noo‘rin foydalanmaslik.
- Grammatik va imloviy xatolarga yo‘l qo‘ymaslik.
- Tinglovchining yoshi, bilim darajasi va nutq vaziyatini hisobga olish.
- Axborotni aniq, qisqa va tushunarli yetkazish.

Shuningdek, ta’lim muassasalarida nutq madaniyatiga oid amaliy mashg‘ulotlarni ko‘paytirish ham muhimdir. Talabalar turli mavzularda ma’ruza qilish, bahs-munozaralarda qatnashish va chiqishlarini tahlil qilish orqali o‘z nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin.

Menimcha, til me’yorlariga rioya qilishni faqat jurnalist yoki notiqlarning vazifasi deb qarash to‘g‘ri emas. Har bir inson kundalik muloqotda ham o‘z tiliga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi kerak. Chunki tilning sofligi va rivoji, avvalo, undan foydalanuvchi insonlarning mas’uliyatiga bog‘liq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ommaviy axborot vositalari va ommaviy chiqishlarda til me’yorlariga rioya etish jamiyatning umumiy nutq madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. OAV orqali tarqatiladigan har bir axborot nafaqat mazmuni, balki til jihatidan ham savodli va tushunarli bo‘lishi lozim.

Adabiy til me’yorlariga amal qilish, so‘zlarni o‘rinli tanlash, to‘g‘ri talaffuz qilish va fikrni izchil ifodalash har qanday chiqishning sifatini oshiradi. Ayniqsa, bugungi internet va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda til madaniyatini asrash har bir fuqaroning mas’uliyatli vazifalaridan biridir.

Shunday ekan, ommaviy axborot vositalari vakillari, pedagoglar, talabalar va keng jamoatchilik vakillari o‘z nutqiga e’tiborli bo‘lishlari, ona tilining imkoniyatlaridan to‘g‘ri foydalanishlari zarur. Zero, tilga hurmat — millatga hurmatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudov N. O‘qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2007. – 188 bet.
2. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 1-jild. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006. – 680 bet.
3. O‘zbek tilining asosiy imlo qoidalari. – Toshkent, 1995.